

ZNALECKÉ DOKAZOVANIE V SLOVENSKOM A NEMECKOM CIVILNOM PROCESE

LUCIA CHRAPKOVÁ

Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Abstrakt

Znalecké dokazovanie je pomerne často využívaným dôkazným prostriedkom. Súdny ho využívajú v prípadoch, keď pre posúdenie určitej skutočnosti sú potrebné odborné znalosti. Hoci podstata a vyššie uvedený účel jeho využitia sú v právnych úpravách rôznych právnych poriadkov identické, na dosiahnutie a zabezpečenie účelu znaleckého dokazovania sa využívajú rôzne spôsoby jeho úpravy. Autorka sa vo svojom príspevku zameriava na význam tohto spôsobu dokazovania, poukazuje a zvyrazňuje odlišnosti jeho úpravy v slovenskom a nemeckom civilnom procese a vychádzajúc z tejto komparácie sa snaží načrtnúť a predložiť východiská a možné riešenia pre zlepšenie jeho využitia.

Kľúčové slová

Abstract

Expert evidence belongs to frequently utilized means of proof. It is exercised by courts in judicial practice provided that professional knowledge are necessary to review a certain fact. Although the nature and purpose of its usage as stated above are in legal orders of particular countries identical, different methods of its legal regulations are utilized to reach and ensure the purpose of this means of proof. In the article the author pays attention to the significance of the expert evidence, emphasizes and underlines the disparities of its regulation within the Slovak and German civil procedure and proceeding from the comparison of the both legal regulations seeks to lay down and present the starting points and potential solutions for the advancement of utilization of this means of proof.

Key words

Znalecké dokazovanie je jedným z hlavných dôkazných prostriedkov, a pre jeho význam a časté využitie má právna úprava znaleckého dokazovania osobitné miesto v občianskom súdnom poriadku. Slovenská právna úprava za znalca označuje fyzickú osobu alebo právnickú osobu splnomocnenú štátom na vykonávanie činnosti podľa zákona o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch, ktorá je¹

- a) zapísaná v zozname znalcov, tlmočníkov a prekladateľov alebo
- b) nezapísaná v tomto zozname, ak je ustanovená za znalca, prekladateľa alebo tlmočníka.

Nemecká právna úprava nedefinuje pojem znalca, avšak právna teória ho označuje ako osobu s osobitnými znalosťami.²

Osobu znalca využíva súd v konaní v prípadoch, keď sa v rámci dokazovania dostane do situácie, keď posúdenie skutkového stavu závisí od odborných znalostí a skúseností. Podľa jestvujúcej judikatúry³ ako aj právnej teórie⁴, súd je povinný ustanoviť znalca aj v prípade, ak predseda senátu, sudcovia prípadne prísediaci disponujú odbornými znalosťami, ktoré by dovoľovali odborne posúdiť predmet konania. Tieto znalosti by totiž nemohli nahradiť objektívne zistenie skutkového stavu mimo orgánu, ktorý o nich rozhoduje. Na rozdiel od slovenskej právnej praxe a právnej teórie, nemecká právna teória a prax pripúšťa, aby sudca posúdil skutočnosti, pre ktoré sú potrebné odborné znalosti, pokiaľ sudca týmito odbornými znalosťami disponuje. Túto skutočnosť je však povinný oznámiť účastníkom konania.⁵ Tu však vyvstáva otázka, ako sa s takýmto „odborným“ posúdením vysporiada senát odvolacieho súdu, v ktorom ani jeden člen nedisponuje potrebnými odbornými znalosťami, pričom je ťažko predstaviť, že by odôvodnenie rozsudku obsahovalo všetky skutočnosti ako písomne vyhotovený znalecký posudok.

Na rozdiel od svedka je znalec zameniteľný, pretože poznatky o určitých skutočnostiach založených na odborných znalostiach a odborných skúsenostiach môže v rámci občianskeho súdneho konania vykonať a podať každý, kto má na to potrebné odborné

¹ § 2 ods. 1 zákona NRSR č. 382/2004 Z.z. o znalcoch tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

² Rechtswörterbuch, 18. Auflage, Verlag C.H. Beck München 2004, s. 1129

³ R 1/1981 s. 4

⁴ Mazák, J: Základy občianskeho procesného práva, IURA EDITION spol. a.s.o., 2002, s.261

⁵ Balzer, Christian: Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 119

znalosti a skúsenosti. Znalcom môže byť fyzická osoba alebo i právnická osoba v podobe vedeckého ústavu alebo inej inštitúcie.

Podľa slovenskej právnej úpravy je znalec, ak ide o fyzickú osobu, povinný vykonávať znaleckú činnosť osobne, je oprávnený pri vykonávaní úkonu znaleckej činnosti pribrať na posúdenie čiastkových otázok konzultanta z príslušného odboru, avšak opodstatnenosť pribratia konzultanta musí v úkone znaleckej činnosti odôvodniť. Aj v takýchto prípadoch však znalec zodpovedá za celý obsah znaleckého posudku.

Podobne je to aj v nemeckej úprave, kedy znalec je povinný vykonať znalecké dokazovanie osobne. Samozrejme, niektoré čiastkové úkony môže prenechať svojim podriadeným, avšak je neprípustné, aby znalec prenechal podstatnú časť znaleckého dokazovania inej osobe. Znalec je povinný uviesť v znaleckom posudku, ktoré pomocné sily na ktorých častiach prác boli využité a aké je ich vzdelanie. Posudok, ktorý nebol vyhotovený ustanoveným znalcom nie je sám osebe použiteľný, a to ani ako listinný dôkaz. Ak ho však súd napriek všetkému chce použiť, musí o tom zároveň informovať sporové strany, aby sa mohli k tomuto vyjadriť.⁶

Rovnako prísne pristupuje nemecká úprava aj k tzv. „súkromnému posudku“, ktorý si dal vyhotoviť jeden z účastníkov konania. Takýto posudok je považovaný len za návrh účastníka.⁷ „Súkromný posudok“ môže byť – takisto ako aj posudok z pripojeného spisu – považovaný za listinný dôkaz. Podmienkou však je, aby bol predmetom ústneho konania, t.j. aby mala protistrana možnosť sa k nemu vyjadriť priamo na pojednávaní a nežiadala vykonanie znaleckého dokazovania. Ak protistrana v spore protirečí vyhodnoteniu „súkromného posudku“ alebo znaleckému posudku z iného konania alebo (aj bez protirečenia) žiada o vyhotovenie nového znaleckého posudku, musí byť tejto požiadavke vyhovené. Pokiaľ ide o posudok obsiahnutý v pripojenom spise, ten je vždy považovaný za listinný dôkaz. Ak by súd takýto posudok nebral do úvahy ako listinný dôkaz, malo by to za následok išlo by o procesnú vadu, ktorá by mohla mať za následok nesprávne rozhodnutie vo veci samej.

V slovenskom právnom poriadku je činnosť znalcov upravená v samostatnom zákone⁸. Znaleckú činnosť vykonávajú zásadne znalci zapísaní do zoznamu znalcov, ktorý vedie

⁶ Schneider, Egon: Beweis und Beweiswürdigung, Verlag Franz Vahlen München, 1994, s.314

⁷ Balzer, Christian: Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 118

⁸ zákon NRSR č. 382/2004 Z.z.

Ministerstvo spravodlivosti SR. Zoznam znalcov je verejne prístupný aj na internete, na stránke ministerstva (www.justice.gov.sk). Osoby nezapísané do zoznamu môžu byť výnimočne ustanovené za znalca len v konaní pred súdom alebo inými orgánmi verejnej moci. Predpokladom ustanovenia takejto osoby za znalca je jej súhlas s ustanovením a zloženie sľubu pred orgánom, ktorý ho za znalca ustanovil. Ďalej musí ísť o prípad, keď v príslušnom odbore alebo odvetví nie je zapísaná žiadna osoba alebo osoba zapísaná v zozname nemôže úkon vykonať alebo vykonanie úkonu by bolo spojené s neprímeranými ťažkosťami.⁹

V prípade, že posudok vypracovala osoba, ktorá nezložila sľub v konaní o veci, v ktorej rozhodnutie závisí od posúdenia skutočností, na ktoré sú potrebné odborné znalosti ustanoveného znalca, ide o vadu konania, ktorá mohla mať za následok nesprávne rozhodnutie vo veci, ak súd pokladá za znalecký posudok a výpoveď znalca aj úkony ustanoveného znalca, ktorý dosiaľ nezložil znalecký sľub.¹⁰ V tomto prípade môže ísť len o listinný dôkaz.

V nemeckom súdnom konaní si znalca môžu vybrať samotní účastníci konania. Takýmto výberom je súd viazaný. Súd môže obmedziť výber strán len pokiaľ ide o počet znalcov.¹¹ V prípade, že sa strany nedohodnú na osobe znalca, ustanoví znalca súd, pritom môže strany požiadať o prípadné návrhy týkajúce sa osoby znalca. Pri výbere však musí uprednostniť verejne vymenovaných znalcov.

Právny základ verejne vymenovaných znalcov je obsiahnutý v § 36 Živnostenského poriadku (Gewerbeordnung) a § 91 Remeselníckeho poriadku (Handwerksordnung). Znalcov vymenováva na ich žiadosť verejnoprávny orgán (inštitúcia) určený vládou príslušného spolkového štátu alebo splnomocnený príslušným krajiným zákonom. Krajinská vláda môže splnomocniť orgány, ktoré sú príslušné podľa zákona vymenovávať znalcov, aby vydali predpisy stanovujúce predpoklady pre menovanie znalcov, ako aj ďalšie oprávnenia a povinnosti znalcov pri vykonávaní znaleckej činnosti.¹² Splnomocnenými orgánmi sú predovšetkým komory ako napr. priemyselná a obchodná komora, komora architektov, komora inžinierov, komora poľnohospodárov, a pod. Komory ako splnomocnené orgány sú oprávnené prijímať prísahu vymenovaných znalcov, čo je takisto ako na Slovensku predpokladom ich pôsobenia ako verejných znalcov.

⁹ § 15 zákona NRSR 382/2004 Z.z.

¹⁰ R 37/1973

¹¹ § 404 ods. 4 Zivilprozessordnung

¹² § 36 GewO (Živnostenského poriadku)

Na rozdiel od Slovenskej republiky v Nemecku neexistuje centrálna evidencia znalcov. Súd sa pri ustanovovaní znalcov obracajú na jednotlivé komory v prípadoch, keď samotné strany neoznačia osoby, ktoré by boli spôsobilé pre vykonanie znaleckého dokazovania. Ak sa strany zhodnú na osobe znalca, ktorá nie je verejne vymenovaná, podlieha táto osoba prísahe, ktorú skladá súdu pred alebo po vypracovaní znaleckého posudku.¹³ V prípade, že ustanoveným znalcom je verejne vymenovaný znalec, nie je potrebné, aby takýto znalec znova skladal pred súdom prísahu, ale stačí jeho odvolanie sa na už zloženú prísahu, a to aj formou vyhlásenia v písomnom znaleckom posudku.¹⁴

Slovenské súdy ustanovujú znalca uznesením¹⁵, v ktorom mu zároveň uložia úlohy resp. naformulujú otázky, na ktoré ma znalec odpovedať. V prípade vysokoodbornej problematiky sa súdy v dôsledku nedostatočných odborných vedomostí a skúseností uchýľujú k všeobecnej formulácii otázok pre znalca, čo sťažuje prácu znalca a môže viesť u znalca k zameraniu sa na inú časť problematiky, než aká je pre posúdenie danej veci potrebná. Následkom toho je „predražovanie“ znaleckého dokazovania, nakoľko takýto posudok si bude vyžadovať ďalšie doplnenie. Preto je vhodné, aby súd pred formulovaním otázok prekonzultoval danú problematiku so znalcom, a vyhol sa tak následným nejasnostiam, nákladom a zbytočnému predlžovaniu konania. Samozrejme, že každý jednotlivý prípad vykazuje svoje osobitosti a v ich kontexte treba pristupovať aj k formulovaniu úlohy znalca. Niekedy je dokonca vhodnejšie formulovať otázky znalcovi všeobecnejšie, avšak je potrebné uviesť, z akého skutkového stavu má znalec vychádzať, na čo má prihliadať a s čím sa má vysporiadať. Tam, kde výsledky dokazovania zatiaľ nesvedčia jednoznačne v prospech existencie alebo neexistencie určitej skutočnosti, z ktorej má znalec pri podaní posudku vychádzať, a kde konečný záver bude možné urobiť až v rozhodnutí vo veci samej, možno znalcovi uložiť, aby sa vyjadril alternatívne s prihliadnutím na obe možnosti. Inak by sám znalec hodnotil dôkazy a konal z nich závery, ktoré skutočnosti sú preukázané a ktoré nie, čo prináleží len súdu v odôvodnení rozhodnutia vo veci samej.¹⁶

Predpokladom ustanovenia znalca je, ako už bolo vyššie uvedené, existencia potreby posúdiť určité skutočnosti, resp. skutkový stav len pomocou odborných znalostí a skúseností. Nezáleží pritom, či osobu znalca navrhla sporová strana alebo k takémuto záveru došiel (na

¹³ § 410 ods. 1, veta prvá ZPO

¹⁴ § 410 ods. 2 ZPO

¹⁵ § § 170 ods. 2, 202 ods. 3, písm. a) Občianskeho súdneho poriadku

¹⁶ R 1/1981

rozdiel od sporových strán) súd. Strany majú mať vždy možnosť pred ustanovením znalca sa k potrebe znaleckého dokazovania vyjadriť. Ich súhlas príp. nesúhlas však nemá v podstate žiadne procesnoprávne následky.

V nemeckom občianskom súdom konaní je možné ustanoviť znalca nariadením (Verfügung)¹⁷ alebo prostredníctvom uznesenia o vykonaní dôkazu (Beweisbeschluss).¹⁸ Forma ustanovenia znalca závisí od procesnej situácie. Ak má byť posudok podaný len ústne a je stanovený blízky termín pojednávania, tak sudca použije pre krátkosť času § 273 ods. 2, č. 4 (*predvolanie znalca na pojednávanie – pozn. autora*): sudca sa telefonicky spýta znalca, či mu vyhovuje termín a v písomnom nariadení mu načrtne dôkazné otázky a podľa možnosti mu prenechá spis na krátke nahliadnutie.¹⁹ Názor autora v tomto prípade je diskutabilný, nakoľko práve z dôvodu krátkosti času by mal mať znalec čo najpresnejšie informácie, a to nielen ohľadne predmetu znaleckého dokazovania, ale aj v podobe konkrétne formulovaných otázok, na ktoré bude povinný na pojednávaní odpovedať.

Spravidla však súdy vydávajú uznesenie o vykonaní dokazovania. Súd je nielen oprávnený ale aj povinný riadiť činnosť znalcov a k forme a obsahu ich činnosti vydávať pokyny.²⁰ Nie je žiaduce, aby sudca predložil znalcovi celý spis bez formulovania konkrétnych otázok príp. špecifikácie skutkových zistení, ktoré má znalec poňať ako východiskové. V prípadoch, ak je skutkový stav sporný, súd určí, z ktorých skutočností má znalec vychádzať.²¹ To znamená, že súd určí, ktorú z predložených (tvrdených) verzií má znalec považovať za východiskový základ (ev. obe verzie sporových strán). Takýto prípad však nastane len vtedy, ak nie je možné objasniť východiskový skutkový stav prostredníctvom svedeckých výpovedí.²²

V zložitejších prípadoch, môže nastať situácia, keď sudca má v určitej oblasti minimálne odborné znalosti a skúsenosti. Preto môže súd v záujme správnej formulácie otázok znalcovi pred vydaním uznesenia o vykonaní dôkazu nariadiť vypočutie znalca, ktorý mu takýmto spôsobom poskytne pomoc za účasti procesných strán. Súd znalcovi objasní predmet sporu ako aj odlišné posúdenie sporu procesnými stranami alebo ho upozorní na

¹⁷ §§ 144 alebo 273 ods. 2, č. 4 ZPO

¹⁸ § 358a, č. 4

¹⁹ Balzer, Christian: *Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess*, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 122

²⁰ § 404a ods. 1 ZPO

²¹ § 404a ods. 3 ZPO

²² Balzer, Christian: *Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess*, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 122

kauzálne a dôkazné požiadavky. V prípade, že znalec má pochybnosti, resp. nejasnosti ohľadne svojej úlohy, môže kedykoľvek žiadať súd o vysvetlenie.²³

Úlohou znalca nemá byť vykonávanie dôkazov ani právne posúdenie predmetu znaleckého dokazovania. Takáto úloha patrí výsostne len súdu a takúto úlohu súd ani nesmie znalcovi uložiť. Znalecké dokazovanie nemôže byť spôsobom, ktorým súd ponecháva vlastné rozhodnutie na odborníkov.²⁴

Procesnoprávna úprava oboch krajín uprednostňuje ústne podaný znalecký posudok. Prax je však opačná. Slovenský civilný proces neobsahuje žiadne ustanovenia, ktorými sa má súd riadiť pri ústnom znaleckom posudku. Celá úprava je obmedzená len na konštatovanie, že v zápisnici sa uvedú aj údaje, ktoré obsahuje znalecká doložka.²⁵

Nemecká právna úprava v prípade ústne podaného znaleckého posudku odkazuje na ustanovenia vzťahujúce sa na výsluch svedka.²⁶ V prípade, že ešte nebolo vydané uznesenie o vykonaní dokazovania, je ustanovenie znalca obsiahnuté v jeho predvolaní. Pred výsluchom ho sudca poučí, že má posudok podať nestranne, podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Je poučený o možnosti odopretia výpovede. Až po tom je oboznámený s predmetom dokazovania a jeho výpovede sú následne protokolované do zápisnice. Potom sú kladené znalcovi otázky najprv zo strany súdu, potom zo strany (právnych zástupcov) sporových strán ako je tomu pri výsluchu svedka.²⁷

Formálne náležitosti písomne vyhotoveného znaleckého posudku sú obsiahnuté v § 17 ods. 3 zákona 382/2004 Z.z. podľa ktorého písomne vyhotovený znalecký posudok obsahuje titulnú stranu, úvod, posudok, záver, prílohy potrebné na zabezpečenie preskúmateľnosti znaleckého posudku znaleckú doložku. Zákon ďalej ustanovuje čo má byť obsahom vymenovaných častí znaleckého posudku.²⁸ To znamená, že znalci majú presný, zákonom stanovený návod, ako vypracovať kvalifikovaný znalecký posudok.

²³ § 404aods. 2 ZPO

²⁴ Kóňa, I.: K niektorým otázkam znaleckého dokazovania v konaní na štátnom notárstve, Socialistické súdnictvo, 1984, s. 35

²⁵ § 17 ods. 4 zákona NRSR č. 382/2004 Z.z.

²⁶ § 402 ZPO

²⁷ Balzer, Christian: Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 125

²⁸ § 17 ods. 6 zákona NRSR č. 382/2004 Z.z.

Naproti tomu nemeckí znalci majú sťaženú situáciu pri vypracovaní znaleckého posudku, nakoľko neexistuje žiadna zákonná úprava, ktorá by stanovovala, čo všetko má písomný znalecký posudok obsahovať. Znalec dostane od sudcu predtlačný formulár s poučením a príp. pokynmi, pokiaľ už nie sú obsiahnuté v uznesení o ustanovení znalca.²⁹ Pomocníkom pri vypracovaní posudku sú zostávajú len odborné publikácie vydané skúsenejšími znalcami.

²⁹ Balzer, Christian: Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess, Erich Schmidt Verlag GmbH&Co. Berlin 2001, s. 125